

Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej 14
ISSN 1898-4215; e-ISSN 2544-3143
Creative Commons: Uznanie Autorstwa (CC BY) 3.0 Polska
<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>
DOI: <https://doi.org/10.31338/2544-3143.si.2021-14.8>

Valentyna Tytarenko

Zhytomyr Ivan Franko State University, Ukraine

ktytar@ukr.net

ORCID: 0000-0003-1599-9964

МОДЕЛЮВАННЯ ІСТОРИЧНОГО СЛОВНИКА ПОЛОНІЗМІВ (на матеріалі північноукраїнських пам'яток XVI–XVII ст.)

Modeling of the historical dictionary of polonisms (based on the materials of northern Ukrainian records of the XVI–XVII centuries)

Abstract

This article substantiates the relevance of the historical dictionary of words borrowed from the Polish language, describes the principles of its construction, the structure of the dictionary articles. The main purpose of the dictionary is to collectively present the Polonisms that functioned in the northern Ukrainian records of the XVI–XVII centuries as well as to indicate origins, semantics, chronology, territory, etc.

The register of lexicographical work will include Polonisms found in the records of the XVI–XVII centuries. Borrowed words will be selected from the etymological source, etymon will be added to them, each lexical meaning will be illustrated, the location and time of writing the record will be indicated. If necessary, the words will be given a broader commentary on the semantics,

phonetic or grammatical design, etc. Today, its file contains about 800 words of Polish origin, found in various texts of the XVI–XVII centuries in northern Ukrainian area (acts of city, sub-chamber and district governments in Volodymyr-Volynskyi, Lutsk, Zhytomyr, Ovruch, Kyiv, diplomas, universals both public and private; texts of various genres: fiction, polemical, confessional literature).

In the publication we substantiate that before borrowing there must be an indication of the source of information (relevant etymological dictionaries or other work), because, firstly, it confirms the origin of foreign words, and secondly, from an ethical point of view, researchers often do not trace history of a foreign word, and on the basis of existing studies of etymologists, respectively, there should be a vocation, and thirdly, a number of tokens in Ukrainian linguistics do not have an unambiguous interpretation, so the researcher of borrowings thus illustrates whose views he adheres or has his own opinion.

Keywords: borrowings, Polonism, historical sources, etymology, certification, words register

Наслідки українсько-польських контактів, котрі беруть початки ще з кінця XIII ст., представлені в текстах XVI–XVII ст. різних стилів. Зокрема вплив польської мови відображений не лише на лексичному рівні, а також охопив і фонетичний, словотворчий, морфологічний, синтаксичний, що свідчить про потужну взаємодію двох мовних систем. І в українській, і в польській лінгвістиці наукові студії польсько-українських контактів представлені ґрунтовними напрацюваннями вчених (Д. Будняк¹, С. Вакуленко та В. Піддубна², В. Вітковський³, О. Геращенко⁴, Й. Гетка⁵, С. Гриценко⁶, Л. Гумецька⁷, П. Житецький⁸,

¹ D. Budniak, *Polsko-ukraińskie powiązania leksykalne w XIV–XV wieku*, «Słownictwo języków słowiańskich w aspekcie porównawczym», red. M. Łesio, 1987, s. 37–45.

² S. Wakulenko, W. Piddubna, *Polonizmy w ukraińskim słownictwie «galicyjskim» według Słownika ukraińsko-włoskiego Jewhena Onackiego*, «Kontakty językowy polszczyzny na pograniczu wschodnim», red. E. Wolnicz-Pawłowska i W. Szulowska, 2000, s. 253–263.

³ W. Witkowski, *Polonizmy w języku staroukraińskim*, «Annales universitatis Mariae Curie-Skłodowska» 1996/1997, vol. XIV/XV, sectio FF, s. 133–146.

⁴ О. М. Геращенко, *Становлення формуляра українських гетьманських універсалів. Вплив польської*, «Slavia Orientalis» 1996, roczn. 34, № 2, s. 237–248.

⁵ J. Getka, *Prosta mowa końca XVIII wieku. Język «Nauk Parafialnych» (1794) – ukraiński wariant prostej mowy końca XVIII wieku*, Warszawa 2012.

⁶ С. П. Гриценко, *Динаміка лексикону української мови XVI–XVII ст.*, Київ 2017.

М. Карплюк⁹, В. Мойсієнко¹⁰, Р. Ріхардт¹¹, М. Рогаль¹², Н. Романова¹³, В. Русанівський¹⁴, А. Сващенко¹⁵, В. Титаренко¹⁶, Ф. Ткач¹⁷, С. Урбанчик¹⁸, М. Худаш¹⁹ та багато інших науковців).

⁷ Л. Л. Гумецкая, *Заметки об украинско-западнославянских лексических связях древнего периода*, «Проблемы истории и диалектологии славянских языков» 1971, с. 113–118; Л. Л. Гумецкая, *К истории украинско-польских языковых связей*, «Исследования по польскому языку», сборник статей, ред. З. Н. Стрекалова, 1969, с. 219–228.

⁸ П. Г. Житецький, *Вибрані праці*. Філологія, Київ 1987.

⁹ М. Karpluk, *Słownik języka staroukraińskiego XIV–XV w. A rekonstrukcja leksyki staropolskiej*, «Munera linguistica», s. 157–161.

¹⁰ В. Мойсієнко, *Акти Житомирського уряду кінця XVI початку XVII ст. – важливе джерело вивчення тогочасної української літературно-писемної мови*, [w:] Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р., Житомир 2004, с. 5–41.

¹¹ R. Richhardt, *Polnische Lehwörter im Ukrainischen*, Berlin 1957.

¹² М. С. Рогаль, *Польська мова як джерело чеських лексичних запозичень в українських літописах кінця XVII – першої половини XVIII ст.*, «Мовознавство» 1968, № 3, с. 34–40.

¹³ Н. П. Романова, *Вивчення українсько-польських мовних контактів у слов'янській філологічній науці*, «Мовознавство» 1972, № 4, с. 41–50; Н. П. Романова, *Словообразование и языковые связи*, Київ 1985.

¹⁴ В. М. Русанівський, *Польська ділова мова XVI–XVII ст. як джерело вивчення її історичних взаємин з українською*, «Славістичний збірник» 1963, с. 86–97; В. М. Русанівський, *Слов'янські міжмовні зв'язки і формування функціональних стилів української літературної мови XVI–XVII ст.*, Київ 1973.

¹⁵ А. Сващенко, *Семантичні зміни польських запозичень в українській мові (на матеріалі пам'яток XVI–XVII ст. та сучасної мови)*, «Українська мова: сучасність–історія», ред. Ф. Чижевський, П. Гриценко, 2003, с. 203–213.

¹⁶ В. Титаренко, *Побутова лексика польського походження в північноукраїнських пам'ятках XVI–XVII ст. (на матеріалі текстів ділового стилю)*, «Українська полоністика» 2006–2007, вип. 3–4, с. 248–256; В. Титаренко, *Полонізми на позначення відносин у суспільстві (на матеріалі пам'яток XVI – XVII ст. північноукраїнського ареалу)*, «Українська полоністика» 2011, вип. 8, с. 3–9; В. Титаренко, Л. Яшук, *Полонізми в «Кременецькій земській книзі 1578 року»*, «Українська полоністика» 2020, вип. 17, с. 19–26.

¹⁷ Ф. Е. Ткач, *К вопросу о полонизмах в языке украинских деловых документов середины XVII ст.*, «Труды Одесского государственного университета им. И. И. Мечникова. Серия филологических наук» 1958, вып. 7, с. 201–213.

¹⁸ С. Урбанчик, *Контакти польської мови з іншими слов'янськими мовами*, «Взаємовплив слов'янських мов і літератур» 1972, с. 69–78; С. Урбанчик, *Польский язык в XVI в.*, «Советское славяноведение» 1977, № 2, с. 67–77.

¹⁹ М. Л. Худаш, *Лексика українських ділових документів к. XVI – поч. XVII ст.: На матеріалах Львівського Ставропігійського братства*, Київ 1961; М. Л. Худаш,

Проте нині немає аналітико-синтетичних монографій та єдиного історичного словника полонізмів у зазначений період. Лексикографування аналізованих запозичень має велике значення, оскільки комплексно представить той масив лексики польського походження, який функціонував у тестах XVI–XVII ст., та відображатиме матеріальну й духовну культуру українців на тлі польсько-українських взаємин.

Історичних словників, у котрих об'єктом опису були б запозичені слова, у слов'янських мовах є не так багато (А. Булыка, «Даўнія запазычанні беларускай мовы»²⁰, М. Basaj, J. Siatkowski «Bohemizmy w języku polskim. Słownik»²¹). В українській лексикографії не створено історичного словника запозичених слів, хоч походження лексем відображено в історичних словниках («Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.»²², «Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.»²³, «Матеріали...» Є. Тимченка²⁴ тощо), але, як зазначають самі укладачі, установлення джерела запозичень не було для них основним завданням.

Пропонуємо до розгляду принципи й методологію історичного словника полонізмів на матеріалі північноукраїнських пам'яток XVI–XVII ст.²⁵. Основна мета лексикографічної праці – максимально повно презентувати слова польського походження в українській мові XVI–XVII ст.

Засади цього лексикону розроблено на основі укладання історичних словників інших типів, зокрема «Словника староукраїнської мови XIV–XV ст.», «Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.»,

Спостереження над лексичними полонізмами в українській актовій мові кінця XVI – поч. XVII ст., «Дослідження і матеріали з української мови» 1960, т. III, с. 121–139.

²⁰ А. М. Булыка, *Даўнія запазычанні беларускай мовы*, Мінск 1972.

²¹ М. Basaj, J. Siatkowski, *Bohemizmy w języku polskim. Słownik*, Warszawa 2006.

²² *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.*: у двох т., Київ 1977–1978.

²³ *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.*: у 28 вип., Львів 1994–2015.

²⁴ Є. Тимченко, *Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.*: у двох книгах, Київ–Нью Йорк 2002–2003.

²⁵ У попередніх працях ми вже докладно описували концепцію пропонованого словника та критерії виділення й методологію дослідження запозичених слів: В. Титаренко, *Принципи укладання історичного словника запозиченої лексики (на матеріалі північноукраїнських пам'яток XVI–XVII ст.)*, «Лексикографічний бюлетень» 2010, вип. 19, с. 103–113; В. Титаренко, *Критерії виділення та методологічні аспекти дослідження запозичених слів (На матеріалі актових книг північноукраїнського ареалу)*, «Лексикографічний бюлетень» 2011, вип. 20, с. 180–192.

«Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.» Є. Тимченка, «Даўнія запазычанні беларускай мовы», А. Булики, «Bohemizmu w języku polskim. Słownik», М. Басая, Я. Сятковського та ін.²⁶.

Виокремлюють два аспекти дослідження запозичень – за історичним (з якої мови потрапила лексема до мови-реципієнта) та етимологічним (у якій мові слово утворилося та через які мови-посередниці прийшло до мови-реципієнта) джерелами²⁷. Зважаючи на ці аспекти, маємо два основних підходи до потрактування терміна полонізм: 1) власне полонізми та 2) слова польського походження й запозичені з інших мов через польське посередництво. Польська мова для української відіграла велику роль у поширенні лексики з інших мов, насамперед, латинізмів, германізмів, богемізмів тощо, але це не єдиний процес у мовній практиці. Запозичені слова з польської мови та через її посередництво в російській XVI–XVIII ст. класифікують у русистичі як полонізми, незважаючи на те, що низку таких лексем запозичено через посередництво української мови, хоча за умовами другого підходу ці слова мали б належати до українізмів.

У пропонованому словнику запозичені слова характеризуємо за етимологічним джерелом: розмежовуємо лексеми, запозичені через посередництво польської мови з інших, від власне полонізмів. Такий підхід, на нашу думку, покаже питому вагу полонізмів у пам'ятках північноукраїнського ареалу, які ТГЛ найбільше зазнали впливу польської мови, що дасть змогу оцінити її вплив, оскільки більшість латинізмів, германізмів, які функціонували українській мові XVI–XVII ст. під впливом польської, були властиві й іншим мовам того часу (чеській, частково російській), тому що проникали в мову-реципієнт з реаліями, котрі вони називали, або ж були елементом певного стилю (канцелярського). Вплив польської мови в аналізований період позначався на проникненні багатьох слів, відповідники яким були в українській, відображався на фонетичній та граматичній її системах²⁸.

²⁶ *Словник староукраїнської мови...*, *ор. cit.*; *Словник української мови...*, *ор. cit.*; Є. Тимченко, *Матеріали...*, *ор. cit.*; А. М. Булька, *Даўнія запазычанні...*, *ор. cit.*; М. Basaj, J. Siatkowski, *Bohemizmu...*, *ор. cit.*

²⁷ В. В. Акуленко, *Німецький вплив на розвиток української мови: проблеми методології*, «Мовознавство» 1997, № 1, с. 15.

²⁸ Л. Л. Гумецька, *Морфематичні субституції в найдавніших українських запозиченнях з польської мови*, «Питання слов'янського мовознавства» 1963, с. 52–56. Л. Л. Гумецька,

На сьогодні власна картотека налічує близько 800 слів польського походження, виявлених в різностильових текстах XVI–XVII ст. північно-українського ареалу (акти городських, підкоморських та земських урядів із Володимира-Волинського, Луцька, Житомира, Овруча, Києва, грамоти, універсали як державного рівня, так і приватні; тексти інших стилів – художня, полемічна, конфесійна література. В окремих випадках використовували матеріали «Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.», а саме: якщо в досліджуваних нами текстах лексема не зафіксована, але зареєстрована в «Словнику...» й походить із північно-української території).

Структура словника:

- реєструє слово надруковане великим шрифтом у початковій формі (як і для більшості словників, для іменників, кількісних числівників, іменникових займенників – називний відмінок однини; для множинних іменників – називний множини; для прикметників, порядкових числівників, прикметникових займенників та дієприкметників – називний відмінок однини; для дієслів – інфінітив). Заголовки подаватимуться без виносних літер, тител, надрядкових знаків.

ЖРОДЛО (стп. *źródło* [ESB, с. 749]) ‘джерело’: *А кды есмо на(д) тымъ болотомъ и лугомъ широки(м) вы(сх)лымъ, которымъ з ро(з)ны(х) сторонъ ро(з)ныѣ жро(д)ла припали и сходилисе...* (Житомирщина, 1639; ККПС, с. 212).

МРОЗОВАТЫИ (п. *mrozowaty*, по-іншому *pleśniwy*, *gradobity* [BES II, с. 219]) ‘про колір коня, який має на темній шерсті узор із сивих волосин’: *...панъ Данило... въживаєть спо(л)не з до(ч)кою своєю а братовою жалѹючи(х)... конє(и) е(ж)джалы(х) трое ѡдинъ мрозоваты(и) з ворона*

Способи адаптації запозиченої лексики в староукраїнській мові, «Мовознавство» 1976, № 4, с. 71–74; Л. Л. Гумецька, *Фонетичні субституції в староукраїнських запозиченнях з польської мови*, «Дослідження і матеріали з української мови» 1962, т. 5, с. 53–62. В. Титаренко, *Інішомовний вплив на морфологічний рівень староукраїнської ділової мови XVI–XVII ст. (На матеріалі актових книг північноукраїнського ареалу)*, «Діалектологічні студії: Фонетика, морфологія, словотвір» 2005, вип. 5, с. 135–143. В. Титаренко, *Польський вплив на фонетичну систему ділової мови XVI–XVII ст. (На матеріалі актових книг північноукраїнського ареалу)*, «Лінгвістичні студії» 2006, с. 134–139; В. Титаренко, *Фонетичні та морфологічні риси польської мови в привілеях Київському міському магістратові*, «Українська полоністика» 2019, вип. 16, с. 33–38; В. Титаренко, *Польськомовні риси в «Зерцалі богословії» Кирила Транквіліона-Ставровецького*, «Українська полоністика» 2020, вип. 18, с. 47–55.

коштовать золотыхъ польски(х) польтараста, конє(и) сивы(х) два кош-
товали золоты(х) польски(х) сто... (Житомир, 1635; АЖГУ, с. 178–179).

ЧОТЫРДЕСАТЬ (п. *czterdzieści* [ESB, с. 101]) ‘сорок’: *Писа(н)*
у Пори(и)ку<.> по(д) ле(т) бо(ж)єго нарожє(н)я тыс[єча] пѧ(т)со(т)
чоты(р)дєсѧтого року (Порицьк, 1571; ВГ, с. 17).

НОЧЬЛЕГУВАТИ (п. *noclegować* [BES II, с. 319]) ‘залишатися десь
на ніч’: *...на село Голоу(т)ки и на село Ра(и)ки выбочили и тамъ*
ночьлегуючи на(д) звыча(и) и на(д) право дєди(ч)ны плина тєлитари
ѡхвалєно и нє заховѡючи сє вє(д)лѡгъ артыкулѡ(в) жовѣни(р)ски(х) подѣ-
данымъ того (ж) єго мило(с)ти пна воеводича брє(с)кого в ты(х) сєлахъ
ѡбѡдѡвѡхъ великиє ѡ(п)грєсы(и) и мо(р)ды виолєнѣцыє и (з)би(т)ки
ѡны(х) драчи починили... (Житомир, 1635; АЖГУ, с. 159).

- у дужках наводиться етимон (польський відповідник), який засвідчуватиме наявність слова в польській мові в досліджуваній період з відповідною семантикою.

Наукові студії, предметом яких є опис запозичень, неможливі без звертання до етимологічних розвідок, зокрема лексикографічного характеру, проте часто в працях, присвячених встановленню походження слова рідко маємо покликання на праці етимологів. На нашу думку, у таких дослідженнях обов'язково має міститися вказівка на джерело інформації (відповідні етимологічні чи іншого характеру роботи), оскільки, по-перше, це підтверджує походження іншомовних слів, по-друге, з етичного погляду часто дослідники не самі простежують історію іншомовного номена, а на підставі вже наявних студій етимологів, відповідно, має бути покликання, і по-третє, низка лексем в українському мовознавстві не має однозначного трактування, тому дослідник запозичень у такий спосіб ілюструє, чиїх поглядів дотримується або має власне бачення.

ШКАРАДНЫЙ (стп. *skarady, szkaradny*). В. Борись та А. Брюкнер наводять при поясненні також давньоруську форму *скарадний* [ESB, с. 603; Brückner, с. 549], а Є. Тимченко та А. Булика вважають слово запозиченим із польської [Тимченко 2, с. 496; Булика, с. 363] ‘огидний’. Можливо, лексема в староукраїнській мові поширилася з початковим *ш* під впливом польської мови, як номен *шабля* замість *сабля*: *...словами ба(р)зо шкара(д)ными, ко(р)чємными, уципливыми и добро(и) славе єго*

и уроженъю уцѣтивому о(к)рутинѣ уразливыми оного лжэчы... (Володимир, 1623; СР, с. 184). ...яко при(н)цыпалови и власному копраторови учи(н)ку шкарадного (Житомир, 1635; АЖГУ, с. 114).

• семантика полонізму, виявлена в контексті, передаватиметься сучасним відповідником чи описовою конструкцією.

ЦОФЬНУТИСЯ (п. *cofnać się* [BES I, с. 199]) ‘відступити’: ...и(ж) въ позве ѡриинальномъ, въ апелѣцію ѡ(д) суду земьского на трыбуналь выточоную, въписа(н)ны(м) початокъ дукъту, ѡ(д) ве(р)ховинъ речокъ, Кра(с)ное, Кривое, до которы(х) жа(д)ного прете(к)съту, никгда не мель, хочечи възѣти написаль, а въ другомъ по(д)комо(р)скомъ, тисеча ше(ст)со(м) три(д)ца(м) второмъ ма(р)ца, десятого дѣня – цофьнувъшисе ѡ(д) ри(ч)ки Ѡльшаньки, и тутъ у ри(ч)ки Ѡльша(н)ки его м(л). пана по(д)коморого постановилъ, чого чинити не могъ (Київщина, 1639; ККПС, с. 249).

ОБЛОЧИСТЫ(И) (п. *obłoczysty* [BES II, с. 345]), напевно, ‘подібний до кольору хмари’: Ѹ Ма(т)яша взяли доломанъ ѡблочи(с)ты(и) шипотѣховы, которы(и) коштоваль два(д)цать золоты(х) (Житомир, 1635; АЖГУ, с. 168).

УБЛИЖАТИ (п. *ubliżać* [ESB, с. 659–660]) ‘заподіювати збитки’: Котори(м) правомъ кнежати его м(л), абы пре(з) тую протѣстацію ничо(з)[о] се не ублизало, постерегаючи целости ихъ, и повторѣ ѡсве(д)ча(л)се (Київщина, 1643; ДМВН, с. 253).

Часто лише на основі одного контексту встановити значення важко, а то й неможливо, тоді вдаємося до історії реалії.

Усі значення полісемних слів подаватимуться окремо з відповідною нумерацією та паспортизацією (див. нижче приклад лексеми **ЗАИСТЕ**).

Варто пам'ятати про те, що наведений у пам'ятках контекст, не завжди є сприятливим для встановлення семантики слова, також «характерною особливістю контекстів цих слів є те, що вони майже не інформують про індивідуальні, зокрема, визначальні особливості предмета чи явища, що асоціюються з відповідним словом у свідомості людей. У кращому разі контекст повідомляє про приналежність слова до тієї чи іншої тематичної групи, фіксує тільки деякі ознаки предмета: найчастіше їх ужиткову вартість або спосіб практичного використання»²⁹. За умов контекстуальної

²⁹ У. Я. Єдлінська, *Значення слова і контекст у Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст.*, «Мовознавство» 1968, № 1, с. 30.

малоінформативності для встановлення значення слів іншомовного походження використовували напрацювання науковців, які досліджували історію окремих слів, дані історичних словників («Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.», «Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.», «Матеріали...» Є. Тимченка, «Словарь...» М. Горбачевського, словники малозрозумілих слів, подані в опублікованих пам'ятках тощо), довідкову літературу та іншу, історію реалій, позначуваних лексемами тощо.

Значення полонізмів підтверджуватимуться ілюстративним матеріалом; контекст, окрім семантики, демонструватиме синтагматичні зв'язки, стиль, час та територію функціонування запозичення. У межах одного значення цитований матеріал подаватиметься в хронологічному порядку, у межах слова – від найуживанішого значення до найменш уживаного.

Орфографія й пунктуація ілюстративного матеріалу зберігатиметься переважно без правописних змін. Пропонуємо лише уніфікувати (подавати в дужках) виносну літеру, котра в обстежуваних пам'ятках передана різними способами (курсивом, у дужках, зверху надрядкова). Після наведеної ілюстрації йтиме вказівка на локалізацію лексеми (Київ, Житомир, Луцьк тощо), датування пам'ятки, покликання на джерело в скороченому вигляді та сторінку (наприклад, Остріг, 1587; Ключ, с. 32; Луцьк, 1560–61; ЛЗК, с. 193 тощо).

Запозичені лексеми лексикографуватимуться за алфавітом. До заголовкових слів подаватимуться також різні фонетичні, орфографічні варіанти. Першим ітиме найбільш поширений варіант або варіант, наближений до форми сучасної української мови, решту слід подавати в одному ряду в алфавітному порядку. До всіх форм наводитиметься ілюстративний матеріал.

ЗАИСТЄ, ЗАСТЄ, ЗАИШТЄ, ЗАЙШТЄ, ЗАШТЄ, ЗАШТЬЄ (стп. *zajście* [Тимченко 1, с. 269]) 1) ‘суперечка’: *не з жадного примушення ани понуженя, одно доброволно... не хотячи болюшого зайштия и розниц межи собою множити,... малжонка своего... от малжонства волным чиню* (Луцьк, 1564; АрхЮЗР 8/III, с. 71). *...о(т) немалого часу ме(л) есми заштѣ бра(т)ею моею, с пано(м) Ю(р)емъ а пано(м) Яско(м) Якововичи Якови(ц)кими, ѿ ча(ст) име(н)я О(х)но(в)скую, въ Яковиче(х) лежащую* (Володимир, 1570; ВГ, с. 100). *Па(н) Вале(н)те(и) Вкри(н)ски(и) доброво(л)не со(з)на(л), и(ж) што которые розници и заи(и)тя ме(л)*

ω(т) пнеи Иваново(и) Боговитиново(и) Козера(д)ское, ма(р)ша(л)ково(и) господа(р)ское, и сыновъ еѣ млсти пна Бенеды(к)та и пна Миха(и)ла Боговитинов(в) Козера(д)ски(х), ω которы(и) ро(з)ници и (и)коды межи собою з угоды и постанове(н)я прияте(л)ског[о] пое(д)нали (Кременець, 1578; КрЗК, с. 59). ...постерегаючи того, абысмы ся во(д)ле пови(н)ности своеѣ межи собою, кро(м) всяки(х) заи(шт) и ро(з)ни(ц) бра(т)ски(и) (!), миловали и споко(и)ного ме(ш)каня уживали (Кременець, 1578; КрЗК, с. 160). ...то пак тот Бутович Григорей сам особю своею зъ слугами и з ынъишими помочниками своими, взявши ω том ведомость, где его мл(с)ть пнъ Матфеи Немирич мешкал и сытят [!], некоторое ведомости ω собе не даючи, ани ωтповеди, ани застя з ним некоторого не маючи... шкодливѣ в поспѣли ранил, ωкрутнѣ мордовал... (Житомир, 1583; АЖМУ, с. 50–51).

2) 'настання': И не ко(н)чѣчи ω то(т) кзру(нт) и того дна, для за(и)стя, ро(з)тхалисе е(с)мо... до болота Вало(в)ки (Івниця, 1582; ККПС, с. 80). По которм ωбволаню и фунѣдов[а]ню влады мотт подъкоморьское,... для за(и)стя вѣчора того розѣдельку межы сторонами... конъчи(т)... не могълъ (Житомирщина, 1598; ККПС, с. 103).

◇ у застю лѣтъ 'на схилі літ, у старості': мы,... бачечы, ижъ церковь муrowаная... великое поправы потребуеть,... ку фале Божой и ку оздобе церковной, презъ недолужность у застю лѣтъ мене епископа, не доставало, прето, хочечи мы то все порядне направити... (Володимир, 1588; АрхЮЗР I/І, с. 236).

ΩХЕНЪДОЗТВО, ОХЕНДОСТВО, ΩХЕНЪДОЖЪСТВО, ΩХОНДОЗСТВО (п. *ochędóstwo* [BES II, с. 358]) 'прикраса, оздоба': (лексему виявлено лише в житомирських книгах): гво(з)дѣе кго(н)товые у фа(с)ка(х) и балясы ку ωхо(н)до(з)ству за(м)ку покупленые (ЖК 1590, с. 48). ...При которы(м) то зранѣ(н)ю и (з)би(т)ю и(х) и лѣпѣ и пошѣръпами рѣчи(и) ωхенъдожъства з нихъ пре(з) при(н)цыпало(в) v протѣ(с)тацѣи мянованы(х) дня и рокѣ вышѣменовано(з) стали попѣлѣнны(и) ωбѣзи и зранѣны бы(т) меновали (Житомир, 1635; АЖГУ, с. 156). Та(к) же те(ж) позосталое по смѣ(р)ти поменѣно(го) небо(ж)чыка е(го) м(л). пана Олизара злото, срыбро, кле(и)ноты и ро(з)ное охе(н)доство о(д)ное за пу(л)цины а другое впу(л) правѣ да(р)мо спродали (Житомир, 1646; СР, с. 326), можливо, лексема також мала значення 'коштовність': ...збожа,

золота, сребра, цыны, меды, шатъ вишелякихъ, охенъдозтвъ... то забравъши (Житомир, 1649; ДМВН, с. 185).

Окремі слова серед науковців мають різне трактування щодо етимології. Різні погляди пропонуємо викладати в словниковій статті з покликанням на відповідні праці.

КОРОГОВЪ, ХОРОНКГВА, ХОРОГОВЪ (п. *chorągiew* [Булыка, с. 347]), то, наприклад, А. Баньковський указує на західно- та південнослов'янське поширення лексеми, яка сягає герм. композ. **har-hrungō* 'військова ознака влади'. Дослідник не приймає гіпотезу про запозичення з монг. *orongo* 'знак' [BES I, с. 144]. За спостереженнями В. Бориса, цей номен є загальнослов'янським запозиченням із германських мов [ESB, с. 66] 'прапор': ...иждь помененыи и(х) м(л). панове при(н)ципалове з ко(м)-при(н)ципала(ми) и помо(ч)никами свои(ми)... кгда протѣ(с)та(н)сѣ з небо(з)чико(м) мѣнованы(м), пано(м) стрѣ(м) свои(м), зостаючи товарища(ми) по(д) тоєю жѣ коро(г)вою, тя(г)ненѣ(м) з коро(г)вою пришли по(д) мѣсто Ви(л)ско (Житомир, 1650; ДМВН, с. 200–201). ...иждь помененыи и(х) м(л). панове при(н)ципалове з ко(м)при(н)ципала(ми) и помо(ч)никами свои(ми)... коро(г)во з мѣста з ы(н)шими товариство(м) тожѣ в по(д)в[о](р)ки правѣ того жѣ мѣста выпровадили (Житомир, 1650; ДМВН, с. 200–201). ...та(м) же его м(л). па(н) ро(т)ми(ст)рѣ з пано(м) хоро(н)жи(м) и (з) мѣнованы(м) товариствомъ, зна(т), на тоѣ добре пригото(в)ишися, бѣ(з) жа(д)ное да(н)ня причины, нѣ ѡ(г)ледаючи(с)я ничего на арѣтикулы во(и)сковыѣ, по(д) коро(г)вою, добы(в)иши шаблѣ, впро(д) на неви(н)ного протѣ(с)та(н)та, поча(в) сѣкѣти и шѣтихо(м) би(т), а кгда протѣ(с)туючи(и), укладаючи(с)я ѡно(му) з по(д) хоро(н)кѣви уступи(л), теплѣ(р) екѣса(р)су(с) проскочи(л) на коню поменѣ(н)ного небо(з)чика стрѣя его шука(т) мѣжи товариство(м) по(д) коро(г)вою (Житомир, 1650; ДМВН, с. 201). Протѣстация с презентациєю тела небо(з)чика пана Шимона Добро(в)но(г)[о] на коро(г)во княжати его м(л). Влади(с)лава Доминика (Житомир, 1650; ДМВН, с. 200).

Пропонуємо також подавати певні коментарі, що стосуються розвитку слова, його семантики, фонетичного чи граматичного оформлення:

НЕЛИТОСТИВЕ, НЕЛЮТОСТИВЕ (п. *litościwy*, форма посилена чеським впливом, пов'язана з псл. **ljitъ*, -лю- змінилося на -лі- під впливом старочеської мови, у якій кожне -lju- перейшло в **-li-* [BES II,

с. 56]) ‘жалість, милосердя’: ...вы(р)вавшиися з мѣста Володи. з оруже(м), з сагайдаками, с полгакими и прибе(з)иши, и нагонивши нас, люде(и) споко(и)ны(х), ничего и(м) не ви(н)ны(х), зараз с по(л)гако(в) стреливши и ѡкри(к) учинивши, до нас се по(р)вали, та(м)же нас ѡкру(т)не а нежитостивѣ били, мо(р)довали... (Володимир, 1599; ТУ, с. 231). При которо(м) кзва(л)то(в)но(м) нае(з)де, побит(ю) и поране(н)ю дво(р)-ника его тамошнего Ма(р)тина, а другого паробка дво(р)ного Ивана ѡкру(т)не а нежитостивѣ ки(и)ми побили и помордовали и речи побра(ли)... (Житомир, 1611; АКЖГУ, с. 58). ...ѡны(х) киями нежитостивѣ побили и поморьдовали... (Житомир, 1635; АЖГУ, с. 168). ...хто с чи(м) могъ на то(т) дво(р) напа(д)иши, кзва(л)товне помененого ма(л)жонька и о(т)ца поводовъ окрутне а нежитостивѣ ки(и)ми збили и шабля(ми) зранили... (Луцьк, 1635; СР, с. 257).

ВАШМОСТЬ, слово утворилося в мові-донорі шляхом скорочення від *wasza miłość* (стп. *waszność* [BES II, с. 187–188]) (форма шанобливого звертання до кого-небудь) ‘ваша милість’: «Сегодня за приданьемъ вашности врьдовымъ былѣмъ на потребу купцовъ могиле(в)ски(х), слу(ц)ки(х), вите(б)ски(х) и мнѣскихъ ту(т) в Лу(ц)ку...» (Луцьк, 1592; ТУ, с. 226). Я-(м) отъ его м(л). с ты(м) о(т)ѣхавши, ту-мъ на врьдѣ Володимерѣски(и), с тымъ универсаломъ приѣха(л) и вашмо(с)ти, пне по(д)старости(и), на то(т) вря(д) // то оповедаю а прощу... (Володимир, 1593; СР, с. 91).

Більшість виявлених полонізмів виражаються однією лексемою, проте є й запозичені словосполучення:

НЕШПОРНА ГОДИНА (п. *nieszporna godzina* [SP XVIII, с. 109–110] ‘вечір’: А пото(м), де(и), того(ж) дѣла то(т) же вои(т) кремәне(ц)ки(и) пере(с)ла(в)иши слугъ своихъ, мѣца(н) кремә(ц)ки(х), мо(ц)но кзва(л)то(м) чотыро(х) члвеко(в) жоло(б)ски(х) Устина Ма(р)ртишевича, Миска Ва(с)ковича, Ивана Маска, которые ни в чо(м) не ведали а мо(з)ло бы(ти) вжо по не(и)порно(и) годинѣ с поли сѣно и тра(в)у зо вла(с)тны(х) помѣ(р)ко(в) свои(х) жоло(б)ски(х) додому ве(з)ли вжѣ по(д) село(м) жоло(б)ски(м) на вла(ст)но(м) кгру(н)тѣ жоло(б)ско(м) по(з)бывали и и(х) порани(ли) [Кременець, 1568; КрК, с. 10]. А то во(д)лу(з) ли(с)ту запи(с)у зошлого пѣна Томаша Беляно(в)ского пѣну Дзе(р)би(ц)кому даного, которого ѡ(т)данѣя и заплаче(н)я тоѣ сумы пѣ(я)зе(и) панѣ Дубро(в)ски(и), почә(в)иши спора(н)ку, а(ж) до години нешпо(р)ное

очекиваль року тисе(ча) ше(ст)со(т) одинадѣцатого ѡ(т) пѣна Сѣверина Боляно(в)ского, яко ѡпекуна добръ и пото(м)ка, позосталы(х) по нѣбо(ж)чику пѣну Томашу Боляно(в)скому, брату его м(л) рожоно(м) (Житомир, 1611; АКЖГУ, с. 46).

ДОСЫТ УЧИНИТИ, ДОСЫТ ЧИНИТИ, ДОСИ(Т) ЧИНИ(Т), ДОСЫТ ВЧИНИТИ (стп. *dosyć uczynić* [Сл.УМ 8, с. 179]) ‘відшкодувати’: *А па(н) Алекса(н)дро и жона его и до се(г) ча(с)у е(и) за то плати(ти) и досы(т) чини(ти) не хоте(ли), а ѡны(х) пѣнзе(и), што ѡ(т) ни(х) ча(ст) на не(и) приходи(т), ѡживаючи ты(х) имене(и) да(ти) е(и) не хоте(ли) (Луцьк, 1560–1561; ЛЗК, с. 193). И(х) мл(ст) кнѣзь Рома(н) и кнѣзь Богу(ш), вычита(в)ши листы г(с)дрѣские, через то жо в мѣсте(х) и по имене(я)х) свои(х) с по(д)да(н)ны(х) кроле(в)ски(х) мѣца(н) рате(н)ски(х) прире(к)ли мыта не бра(ти) и грабежи, што в кого побрано, поворо-ча(ти) або за то досы(т) вчини(ти) ѡбѣцали (Луцьк, 1560–1561; ЛЗК, с. 491). ...то(г)ды а маю и повине(н) буду г(с)дру королю его мл(сти) на замо(к) Володимѣ(р)ски(и) заруки заплатити – па(т)со(т) ко(н) гроше(и), а пану Серафну, яко стороне ѡбражѣно(и), заруки – другую па(т)со(т) ко(н) гроше(и) – заплатити, и вси шкоды и наклады его бѣ(з) жодного права и доводу, то(л)ко на рѣче(н)а слова его ему заплати(ти) и за то досы(т) учинити (1569; ВГ, с. 222). Члѣкъ бѣднѣй оубоги(и) который ѡ(т) працы рѣкъ своих и в потѣ лица мѣситъ ясти хлѣбъ свой. и с тоѣ(ж) працы и поту мѣси(т) досы(т) чинити и даватѣ пѣнѣ што емѣ расскажу(т) (Острѣг, 1587; Ключ, с. 33). Также и противко его м(л). пану Сѣнявскому и стороне позвано(и), ижъ ихъ м(л). инѣ конѣдикто на (з)ражѣне акту, на елизію з акциі не хотячи, доси(т) чини(т) декретови трибуна(л)ско-му инѣ конѣдикто пѣнѣ Тре(м)бицѣкого (Київ, 1643; ДМВН, с. 253). 2) ‘задовольнити’: ни(ж)ли то(т) рокъ бли(з)ко зложоны(и), ач бы(м) и ра(д), а тому досы(т) вчинити не могу (Луцьк, 1560–1561; ЛЗК, с. 273).*

Окрім лексем, проникали з польської мови також фразеологізми, котрі теж плануємо відображати в словнику й спеціально позначати <>:

ЗАРОНИТИ (стп. *zaronić* [Сл.УМ 10, с. 185]) ‘загубити, закинути’: <> *душамъ память заронити* ‘не здійснювати поминального обряду’: *а хто бы хотѣ у тоѣ ся уступити, а нашимъ душамъ память заронити, тот ся с нами розсудитъ предъ милостивымъ Богомъ на страшиномъ суд* (Київ, 1607; АрхЮЗР I/VI, с. 11: цит. за: Сл.УМ 10, с. 185).

БРЪМТИ (стп. *brzmieć* [ESB, с. 43; Сл.УМ 3, с. 72]) ‘бриніти, звучати’:
 ◇ у вушах брѣмяти ‘зберігатися в пам’яті, згадуватися’: *За чимъ постерыгаючи я того всего, абы то у вушахъ неприятелскихъ и нев-домыхъ людей почтивыхъ не брѣмало* (Луцьк, 1599; АрхЮЗР, 1/VI, с. 273: цит. за: Сл.УМ 3, с. 72).

Отже, у статті на матеріалі північноукраїнських пам’яток XVI–XVII ст. описано концепцію історичного словника полонізмів, проілюстровано його структуру, обґрунтовано етимологічний принцип добору реєстрових слів. Словникова стаття міститиме заголовкове слово, етимон з покликанням на етимологічне джерело, семантику, ілюстративний матеріал, наведений з відповідних пам’яток із вказівкою на час та місце написання тощо. Сподіваємося, такий словник стане корисним для багатьох лінгвістів, оскільки удоступнить для широкого кола той масив лексики польського походження, який функціонував у текстах XVI–XVII ст., та відображатиме матеріальну й духовну культуру українців на тлі польсько-українських взаємин.

Sources and their abbreviations

- АЖГУ – Akty Zhytomyrs’koho hrods’koho uryadu: 1590 rik, 1635 rik, pidhot. do vyd. V. M. Moysiienko, Zhytomyr 2004.
- АКЖГУ – Aktova knyha Zhytomyrs’koho hrods’koho uryadu 1611 roku, pidhot. do vyd. A. M. Matviienko i V. M. Moysiienko, Zhytomyr 2002.
- АКЖМУ – Aktova knyha Zhytomyrs’koho mis’koho uryadu kintsya XVI st. (1582–1588 rr.), pidhot. do vyd. M. K. Boychuk, Kyiv 1965.
- АрхЮЗР – Arkhiv Yugo-Zapadnoy Rossii, izdavayemyy Komissiiyey dlya razbora drevnikh aktov, ch. 1–8. Kyiv 1859–1914.
- Булика – Bulyka A. M., Daŭniya zapazychanni belaruskay movy. Minsk 1972.
- ВГ – Volyns’ki hramoty XVI st., uporyadn. V. Zadorozhnyy i A. Matviienko, Kyiv 1995.
- ДМВН – Dilova mova Volyni i Naddnipryanshchyny XVII st. Zb. dok., pidhot. do vyd. V. V. Nimchuk, V. M. Rusanivs’kyy ta in., Kyiv 1981.
- ЕСУМ – Etymolohichnyy slovnyk ukraïns’koyi movy: v 7 tt., red. O. S. Mel’ny-chuk. Kyiv 1982–2012.
- ККПС – Knyha Kyiv’s’koho pidkomors’koho sudu (1584–1644), red. V. V. Nim-chuk, Kyiv 1991.

- Ключ – Smotryts'kyi H., Klyuch tsarstva nebesnoho, pidhot. do vyd. V. M. Moysi-yenko i V. V. Nimchuk, Zhytomyr 2005.
- Крк 1578 – Kremenets'ka zems'ka knyha 1578 roku, pidhot. do vyd. L. V. Yash-chuk, Kremenets' 2018.
- ЛЗК – Luts'ka zamkova knyha 1560–1561 rr., pidhot. do vyd. V. M. Moysi-yenko, V. V. Polishchuk, Luts'k 2013.
- Сл.УМ – Slovnyk ukrayins'koyi movy XVI – pershoi polovyny XVII st.: u 28 vyp., L'viv 1994–2015.
- СР – Selyans'kyi rukh na Ukrayini 1569–1647 rr. Zbirnyk dokumentiv i materialiv, uporyadn. H. V. Boryak ta in., Kyiv 1993.
- Тимченко – Tymchenko Ye., Materialy do slovnyka pysemnoyi ta knyzhnoyi ukrayins'koyi movy XV–XVIII st.: u 2 kn., pidhot. do vyd. V. V. Nimchuk ta H. I. Lysa, Kyiv; N'yu-York 2003.
- ТУ – Torhivlya na Ukrayini, XIV – seredyna XVII stolittya: Volyn' i Nad-dnipryanshchyna, uporyadn. V. M. Kravchenko i N. M. Yakovenko, Kyiv 1990.
- Фасмер – Fasmer M., Etimologicheskij slovar' russkogo yazyka: v 4-kh tt., Moskva 1964–1987.
- BES – Bańkowski A., Etymologiczny słownik języka polskiego, t. 1–2, Warszawa 2000.
- Brückner – Brückner A., Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków 1957.
- ESB – Boryś W., Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków 2005.

References

- Akulenko V. V., *Nimets'kyi vplyv na rozvytok ukrayins'koyi movy: problemy metodo-lohiyi*, «Movoznavstvo» 1997, № 1, s. 12–18.
- Basaj M., Siatkowski J., *Bohemizmy w języku polskim. Słownik*, Warszawa 2006.
- Budniak D., *Polsko-ukraińskie powiązania leksykalne w XIV–XV wieku*, «Słownictwo języków słowiańskich w aspekcie porównawczym», red. M. Łesiów, 1987, s. 37–45.
- Bulyka A. M., *Daŭniya zapazychanni belaruskay movy*, Minsk 1972.
- Getka J., *Prosta mowa końca XVIII wieku. Język «Nauk Parafialnych» (1794) – ukraiński wariant prostej movy końca XVIII wieku*, Warszawa 2012.
- Herashchenko O. M., *Stanozlennya formulyara ukrayins'kykh het'mans'kykh univer-saliv. Vplyvy pol's'ki*, «Slavia Orientalis» 1996, roczn. 34, № 2, s. 237–248.
- Hrytsenko S. P., *Dynamika leksykonu ukrayins'koyi movy XVI–XVII st.*, Kyiv 2017.
- Humets'ka L. L., *Fonetychni substytutsiyi v staroukrayins'kykh zapozychennyakh z pol's'koyi movy*, «Doslidzhennya i materialy z ukrayins'koyi movy» 1962, t. 5, s. 53–62.

- Humets'ka L. L., *K istorii ukrainsko-pol'skikh yazykovykh svyazey*, «Issledovaniya po pol'skomu yazyku», sbornik statey, otv. red. Z. N. Strekalova, 1969, s. 219–228.
- Humets'ka L. L., *Morfematychni substytutsiyi v naydavnishykh ukraïns'kykh zapozychennyakh z pol'skoyi movy*, «Pytannya slov'yans'koho movoznavstva» 1963, s. 52–56.
- Humets'ka L. L., *Sposoby adaptatsiyi zapozychenoyi leksyky v staroukraïns'kii movi*, «Movoznavstvo» 1976, № 4, s. 71–74.
- Humetskaya L. L., *Zametki ob ukrainsko-zapadnoslavyanskikh leksicheskikh svyazyakh drevnego perioda*, «Problemy istorii i dialektologii slavyanskikh yazykov» 1971, s. 113–118.
- Karpluk M., *Słownik języska staroukraińskiego XIV–XV w. A rekonstrukcja leksyki staropolskiej*, «Munera linguistica», s. 157–161.
- Khudash M. L., *Leksyka ukraïns'kykh dilovykh dokumentiv k. XVI – poch. XVII st.: Na materialakh L'viv's'ko Stavropihiys'koho bratstva*, Kyiv 1961.
- Khudash M. L., *Sposterezhennya nad leksychnymy polonizmamy v ukraïns'kii aktovii movi kintsya XVI – poch. XVII st.*, «Doslidzhennya i materialy z ukraïns'koyi movy» 1960, t. III, s. 121–139.
- Moysiyenko V., *Akty Zhytomyrs'koho uryadu kintsya XVI – pochatku XVII st. – vazhlyve dzherelo vyvchennya tohochasnoyi ukraïns'koyi literaturno-pysemnoyi movy*, [w:] *Akty Zhytomyrs'koho hrods'koho uryadu: 1590 r., 1635 r., Zhytomyr 2004*, s. 5–41.
- Richhardt R., *Polnische Lehwörter im Ukrainischen*, Berlin 1957.
- Rohal' M. S., *Pol's'ka mova yak dzherelo ches'kykh leksychnykh zapozychen' v ukraïns'kykh liopysakh kintsya XVII – pershoi polovyny XVIII st.*, «Movoznavstvo» 1968, № 3, s. 34–40.
- Romanova N. P., *Slovoobrazovaniye i yazykovyye svyazi*, Kyiv 1985.
- Romanova N. P., *Vyvchennya ukraïns'ko-pol's'kykh movnykh kontaktiv u slov'yans'kii filolohichnyi nautsi*, «Movoznavstvo» 1972, № 4, s. 41–50.
- Rusanivs'kyy V. M., *Pol's'ka dilova mova XVI–XVII st. yak dzherelo vyvchennya yiyi istorychynykh vzayemyn z ukraïns'koyu*, «Slavistychnyy zbirnyk» 1963, s. 86–97.
- Rusanivs'kyy V. M., *Slov'yans'ki mizhmovni zv'yazky i formuvannya funktsional'nykh styliv ukraïns'koyi literaturnoyi movy XVI–XVII st.*, Kyiv 1973.
- Slovnyk staroukraïns'koyi movy XIV–XV st.: u dvokh t., Kyiv 1977–1978.
- Slovnyk ukraïns'koyi movy XVI – pershoi polovyny XVII st.: u 28 vyp., L'viv 1994–2015.
- Svashenko A., *Semantychni zminy pol's'kykh zapozychen' v ukraïns'kii movi (na materialakh pam'yatok XVI–XVII st. ta suchasnoyi movy)*, «Ukraïns'ka mova: suchasnist'–istoriya», red. F. Chyzhevs'kyy, P. Hrytsenko, 2003, s. 203–213.
- Tkach F. E., *K voprosu o polonizmakh v yazyke ukrainskikh delovykh dokumentov serediny XVII st.*, «Trudy Odesskogo gosudarstvennogo universiteta im. I. I. Mechnikova. Seriya filologicheskikh nauk» 1958, vyp. 7, s. 201–213.

- Tymchenko Ye., *Materialy do slovnika pysemnoyi ta knyzhnoyi ukrayins'koyi mowy XV–XVIII st.: u dvokh knyhakh*, Kyiv–N'yu York 2002–2003.
- Tytarenko V., *Fonetychni ta morfolohichni rysy pol's'koyi mowy v pryvileiyakh Kyivs'komu mis'komu mahistratovi*, «Ukrayins'ka polonistyka» 2019, vyp. 16, s. 33–38.
- Tytarenko V., *Inshomovnyy vplyv na morfolohichnyy riven' staroukrayins'koyi dilovoyi mowy XVI–XVII st. (Na materiali aktovykh knyh pivnichnoukrayins'koho arealu)*, «Dialektolohichni studiyi: Fonetyka, morfolohiya, slovotvir» 2005, vyp. 5, s. 135–143.
- Tytarenko V., *Kryteriyi vydilennya ta metodolohichni aspekty doslidzhennya zapozyche-nykh slov (Na materiali aktovykh knyh pivnichnoukrayins'koho arealu)*, «Leksyko-hrafichnyy byuleten'» 2011, vyp. 20, s. 180–192.
- Tytarenko V., *Pobutova leksyka pol's'koho pokhodzhennya v pivnichnoukrayins'kykh pam'yatkakh XVI–XVII st. (na materiali tekstiv dilovoho stylu)*, «Ukrayins'ka polonistyka» 2006–2007, vyp. 3–4, s. 248–256.
- Tytarenko V., *Polonizmy na poznachennya vidnosyn u suspil'stvi (na materiali pam'yatok XVI–XVII st. pivnichnoukrayins'koho arealu)*, «Ukrayins'ka polonistyka» 2011, vyp. 8, s. 3–9.
- Tytarenko V., *Pol's'komovni rysy v «Zertsali bohosloviyi» Kyryla Trankviliona-Stavro-vets'koho*, «Ukrayins'ka polonistyka» 2020, vyp. 18, s. 47–55.
- Tytarenko V., *Pol's'kyy vplyv na fonetychnu systemu dilovoyi mowy XVI–XVII st. (Na materiali aktovykh knyh pivnichnoukrayins'koho arealu)*, «Linhvistychni studiyi» 2006, s. 134–139.
- Tytarenko V., *Pryntsypy ukladannya istorychnoho slovnika zapozychenoyi leksyky (na materiali pivnichnoukrayins'kykh pam'yatok XVI–XVII st.)*, «Leksykohrafichnyy byuleten'» 2010, vyp. 19, s. 103–113.
- Tytarenko V., Yashchuk L., *Polonizmy v «Kremenets'kiy zems'kiy knyzi 1578 roku»*, «Ukrayins'ka polonistyka» 2020, vyp. 17, s. 19–26.
- Urban'chik S., *Pol'skiy yazyk v XVI v.*, «Sovetskoye slavyanovedeniye» 1977, № 2, s. 67–77.
- Urbanchyk S., *Kontakty pol's'koyi mowy z inshymy slov'yans'kymy movamy, «Vzayemo-vplyv slov'yans'kykh mov i literatur»* 1972, s. 69–78.
- Wakulenko S., Piddubna W., *Polonizmy w ukraińskim słownictwie «galicyjskim» według Słownika ukraińsko-włoskiego Jęzheha Onackiego*, «Kontakty językowy polszczyzny na pograniczu wschodnim», red. E. Wolnicz-Pawłowska i W. Szulowska, 2000, s. 253–263.
- Witkowski W., *Polonizmy w języku staroukraińskim*, «Annales universitatis Mariae Curie-Skłodowska» 1996/1997, vol. XIV/XV, sectio FF, s. 133–146.
- Yedlins'ka U. Ya., *Znachennya slova i kontekst u Slovniku staroukrayins'koyi mowy XIV–XV st.*, «Movoznavstvo» 1968, № 1, s. 30.
- Zhytets'kyy P. H., *Vybrani pratsi. Filolohiya*, Kyiv 1987.